

MARIÀ VILLANGÓMEZ

CRÒNICA D'UN CENTENARI

Fanny Tur Riera

1913. L'EIVISSA DE MARIÀ VILLANGÓMEZ

*Nua força, camí rabent, alada
cursa de transparències, dia, nit,
si en tempesta el mestral mou l'ample pit,
si el seu alè és soberga cavalcada...*¹

Marià Villangómez va néixer un divendres de pluja i vent de l'any 1913 al número 23 del carrer d'Ignasi Riquer de Dalt Vila "...quantes de vegades he escrit aquesta adreça, a tota mena de papers... Era l'adreça de la meva casa de veritat, la de la casa on vaig néixer i on vaig viure fins a la mort del meu pare..."² Sabem el temps que feia per les cròniques locals diàries que registrava l'Ajuntament de la ciutat.

La principal anècdota del dia, degudament recollida per la premsa local, va ser protagonitzada per dos homes que varen caure a l'aigua a la zona del moll de la ciutat a causa de la manca d'enllumenat públic, en contrast amb altres barris que sí que en tenien, com ara Dalt Vila i l'Eixample. Anys després el poeta dedicaria alguns dels seus versos -*Poemes del port*-, a aquesta zona per on va passejar tantes vegades.

El carrer de Sant Carles a Dalt Vila, fotografiat per Marià Villangómez. En aquest racó de Dalt Vila es troba la casa familiar coneguda com *Can Villangómez*. AISME

L'any s'estrenava a la premsa local amb la publicació d'un poema en català al·lusiú a la data tretze:

*Desmentint allò de que
lo número tretze es mal,
serà millor, molt millor,
aquest any que l'any passat...*

El dia de Sant Antoni, set dies després del naixement del poeta, el vapor correu *Mallorca* s'enfonsava en aigües de Santa Eulària. El 17 d'agost, set mesos després i finançat pel diari *La Última Hora de Mallorca*, s'inaugurava a la plaça del poble un monument que recordava els fets i l'actuació solidària dels mariners i veïns del poble. Aquell estiu havien nascut també Salvador Espriu i Bartomeu Rosselló-Pòrcel. Gran anyada, bona collita.

*Darrere de les naus, com una estela
que el temps no esborra, com un solc obert
a la sement més noble, fou complert
el destí d'una llengua amb llast i a la vela...*³

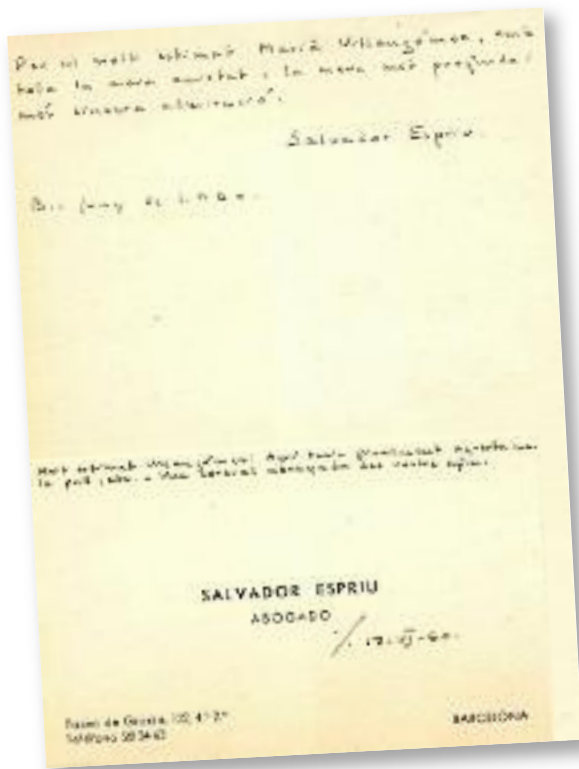
Al llarg d'aquells mesos estiuencs la ciutat preparava l'arribada d'uns il·lustres visitants: els socis de l'Ateneu Enciclopèdic de Barcelona. El dibuixant eivissenc Josep Costa Ferrer *Picarol* era un dels impulsors de l'excursió. Els comerços venien banderes catalanes per rebre la comitiva. No consta que cap autoritat local s'escandalitzàs per la proliferació de senyeres als carrers de la ciutat i els pobles. Santiago Rusiñol, amic de *Picarol*, havia visitat l'illa per segona vegada. **Un home se suïcidava a Mallorca perquè anava a ser desnonat. Cent anys després segueix passant.**

El mateix any del naixement dels tres grans escriptors esmentats apareixia publicada l'*Antologia de poetes catalans d'avui*, de la Biblioteca Popular de l'Avenç que amb un tiratge de cent exemplars incloïa poemes de Joan Alcover, Gabriel Alomar, Clementina Arderiu, Josep Carner, Víctor Català, Miquel Costa i Llobera, Àngel Guimerà, Dolors Monserdà, Apel·les Mestres, Miquel de Palol, Carles Riba, Llorenç Riber, Josep Maria de Sagarra, Maria Antònia Salvà,

¹ "Mestral". *Els dies*

² *El llambreg en la fosca*

³ "Als poetes catalans amics". *Sonets de Balansat*

Dedicatòria de Salvador Espriu a Marià Villangómez signada en l'exemplar de *La pell de brau* que forma part de la biblioteca particular del poeta eivissenc. *Llegat Villangómez*. AHE

Carles Soldevila i tants altres. Amb el temps, aquesta antologia i l'obra de molts dels seus integrants formaria part de la biblioteca particular de Villangómez, avui custodiada a l'Arxiu Històric d'Eivissa (AHE) i a l'abast de tothom que vulgui conèixer millor l'ànima del poeta a través dels seus llibres.

Aquell any de 1913 va ser també el de la polèmica per la proposta d'enderrocament de les murades de la ciutat, avui declarades patrimoni de la humanitat per la Unesco. Es volia tombar el tram que es coneixia com *sa Murada Alta*, anomenada oficialment baluard de Santa Llúcia, per tal d'unir el barri mariner de sa Penya amb el de Dalt Vila. D'aquesta zona de ses murades, Villangómez va escriure a les seues memòries que *"...no li dèiem el baluard de Santa Llúcia, nom llibresc i oficial; l'anomenàvem, popularment, sa Murada Alta (...). De petit, vaig jugar molt més al baluard de Santa Llúcia que al de Sant Joan. Més endavant, i durant molts d'anys, sa Murada Alta va ser un lloc predilecte."*⁴

A aquest racó de Dalt Vila dedicà el poema "Els murs", probablement el darrer que va escriure, segons les notes que es conserven al Llegat Villangómez de l'AHE. Per sort, el debat sobre l'enderrocament d'un tram de murada va quedar en res per manca de pressupost:

*Fou construïda forta contra els homes,
vella murada sobre més remotes murades,
i la seva duresa resisteix
així mateix l'assalt del temps...*

EL POETA

A finals de 1933, un Villangómez de vint anys i encara estudiant, va veure publicat el seu primer poema en català, "Començament de tardor". Va ser a *Diario de Ibiza* i gràcies a les gestions del seu parent i amic l'historiador i canonge-arxiver des de 1913 Isidor Macabich Llobet.

*Estovada de pluja,
la terra es deixondia
del mort estiu ardent...*

*Lliures, àgils, als cants
ascendien amb joia,
a la tarda, els ocells.⁵*

Marià Villangómez. AISME (Arxiu d'Imatge i So Municipal d'Eivissa). AISME

L'any 1933 va suposar un punt d'inflexió per a la incipient indústria turística d'Eivissa: s'inauguraren els hotels Buena-vista a Santa Eulària, Portmany a Sant Antoni de Portmany i el Gran Hotel (després hotel Ibiza i actualment hotel Montesol) propietat de la família Villangómez, al mateix temps que es fundava a les Pitiüses el Foment del Turisme. Aleshores *Es Diari* publicava una reflexió sobre els turistes que ja ens visitaven... *"Vienen a Ibiza ingleses de calzón corto, con gemelos y máquina fotográfica al hombro, que pasan aquí unas horas y como único recuerdo de su estancia entre nosotros llevan a su país el del rumor promovido por la gritería de los chiquillos que alborozados les seguían, extrañados de la rareza de su traje..."*

L'any 1963, en plena maduresa vital, Villangómez abandona la creació poètica tot i que continuarà conreant altres disciplines literàries com ara el teatre, la traducció i l'assaig.

⁴ *El llambreg en la fosca*

⁵ "Començament de tardor". *Elegies i paisatges*

EL COMPROMÍS AMB LA TERRA I LA LLENGUA

*...Vull escoltar-hi aquest parlar que arriba
de molt antic als llavis de la gent...*

“Terra natal”

Els versos de Marià Villangómez palesen un veritable compromís amb la terra i la llengua i esdevenen l'eina de reivindicació d'un llegat que malauradament és atacat des de les institucions que l'haurien de protegir i defensar -...*llengua i terra unides...*⁶- Poemes com “Contrada a cops de mot”, “Terra natal” o “La paraula”:

*...Una herència imprecisa passava de les mans,
de la ment, de la llengua del pare a les dels fills.
Amb la terra rebien uns costums i una parla;
aquesta parla pròpia per la qual eren ells,
no uns altres...*

són una declaració de principis i constitueixen els trets més importants en la seva obra literària i en el seu compromís personal, reconegut amb la distinció que li va atorgar en la dècada dels 80 el grup ecologista GEN-GOB Eivissa com a Premi Savina Especial i Honorífic. Aquest compromís va voler demostrar-lo en nombroses ocasions com ara donant suport públic a la manifestació del 22 de gener de 1999 que, organitzada pel grup ecologista esmentat i amb el lema “No més ciment” defensava la protecció de Cala d'Hort, indret amenaçat per un projecte urbanístic que no es va arribar a realitzar gràcies a l'oposició dels ciutadans i a la declaració de la zona com parc natural durant la 1a legislatura progressista.

EL MESTRE

Tot i que la seva carrera com a docent s'inicià a Palma l'any 1942, cinc anys abans, en plena Guerra Civil ja s'havia *batejat*

Estàtua de Marià Villangómez al poble de Sant Miquel. Foto: Fanny Tur. AISME

com a professor a l'Institut Santa Maria d'Eivissa “...*S'havia d'obrir l'institut i mancaven professors. Hagueren de recórrer a llicenciats, com jo... i a altra gent amb estudis universitaris... Jo vaig acceptar la proposició de molt bona gana i em varen fer professor de llengua i literatura espanyola. Les autoritats militars donaren el permís corresponent amb unes condicions: en temps de vacances o en casos excepcionals havíem de tornar immediatament al castell i fer de soldats com abans. El curs va començar després de Reis de 1937.*”⁷

L'any 1965 comença a ensenyar català als batxillers i universitaris eivissencs a petició dels propis alumnes: “...*Josep Marí, estudiant a l'institut Santa Maria, va parlar amb mi en nom seu i d'uns quants companys. Em demanaven si volia iniciar-los en l'estudi del català. Vaig accedir immediatament a la petició.*”⁸ Dos anys després, el 1967, sol·licità la seva jubilació com a mestre nacional però continuà impartint classes de català.

Marià Villangómez amb Victori Planells i Joan Murenu, membres d'UC. Foto: Toni Pomar. AISME

EL CENTENARI: L'ANY VILLANGÓMEZ

Han estat les entitats i institucions locals i insulars les que en la celebració del centenari de Villangómez han desenvolupat o donat suport a un intens programa per celebrar aquesta efemèride. Més enllà de les exposicions (*Villangómez, fotògraf; Marià Villangómez: terra natal; Villangómez: escolto la teva veu*, etc.), s'han celebrat i organitzat al llarg de tot l'any recitals i rutes literàries, premis de redacció i dibuix per a escolars, caparrots, concerts i representacions teatrals, conferències i taules rodones.

Ens quedam però amb tres fites que perduraran més enllà de 2013: les publicacions al voltant de la seua figura, la reedició revisada de la seva obra poètica completa, tants anys esperada i tantes vegades reclamada, impulsada per l'Institut d'Estudis Eivissencs (IEE) amb el suport de les institucions locals, un vídeo amb el poema “La paraula” i la ruta Els llocs de Villangómez.

⁶ “Contrada a cops de mot” *Declarat amb el vent*

⁷ *Llocs viscuts*

⁸ *Llocs viscuts*

Marià Villangómez a la finca familiar de Ca na Rafala. Foto: Alfons G. Prats. AISME

El programa Els llocs de Villangómez és un recorregut per la ciutat a través dels seus versos. Un passeig de la mà dels poemes que va dedicar als barris i a alguns racons de l'illa i que des d'ara formen ja part del paisatge urbà d'Eivissa en un projecte impulsat per l'Arxiu Històric d'Eivissa, entitat que custodia la biblioteca particular del poeta. Sa Riba, sa Penya, els carrers de la Marina i Dalt Vila, es puig des Molins i els vells molins que el coronen, *Can Villangómez*, el mirador de la plaça de l'Ajuntament, o el col·legi públic que porta el seu nom són algunes de les *parades* d'aquest passeig literari. Setze ceràmiques de *Toniet* per a una ruta que ha de posar en valor una ciutat, uns costums i uns paisatges que va saber glossar millor que ningú.

Les Pitiüses i les Balears han aportat a les lletres catalanes alguns dels seus més grans poetes i això ens fa grans com a poble. L'efemèride hauria estat una magnífica oportunitat

per declarar d'una manera conjunta el 2013 l'*Any de la poesia catalana*. No ha estat així però esperem que almanco s'hagi sembrat una llavor que pugui sobreviure més enllà de les envestides que està patint la nostra llengua, la catalana.

"Ses Feixes" / La miranda

*Aigua i terra en abraçada
inextricable i fecunda,
humitat que els camps inunda
subtil i quadriculada,
conreus de verdor ofegada,
nivell de feina i tranquil·la
aigua negrosa que asila
la granota fugissera.
I munta al cel la palmera
per saludar naus i vila.*

Marià Villangómez amb la seua cunyada i les seues nebodes a la casa familiar del carrer de Sant Carles de Dalt Vila. Foto: Alfons G. Prats. AISME

llengua i Terra

2013 CENTENARI

MARIÀ VILLANGÓMEZ